

2-ТОМ, 10-СОН

ГЕОГРАФИК ОБЪЕКТЛАРНИНГ НОМЛАНИШИДА ДАВЛАТ ТИЛИ
МЕЪЁРЛАРИГА АМАЛ ҚИЛИНИШИ МАСАЛАЛАРИ

Сирожиддин Қурбонбоевич Сапарбаев

Бош прокуратура Кадрлар бошқармаси прокурори

Сўнги йилларда мамлакатимизда ўзбек тилининг давлат тили сифатидаги нуфузи ва мавқеини тубдан ошириш, шунингдек тил сиёсатини такомиллаштиришга қаратилган чоралар кўрилмоқда. Бироқ, биз бунинг учун биринчи навбатда она тилимиз ривожига салбий таъсир этаётган омилларни аниқлаб, уларни бартараф этишимиз ва пировардида ўзбек тилининг давлат тили сифатидаги мақомини ўз ўрнига қўйишга эришишимиз лозим. Шулардан бири географик объектларнинг номланишида давлат тили меъёрларига қатъий амал қилиш ва унинг кенг имкониятларидан фойдаланиш масаласи ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикасининг “Географик объектларнинг номлари тўғрисида”ги Қонунининг¹ 3-моддасига кўра **географик объектлар** — ернинг ҳозирда ёки ўтмишда мавжуд бўлган ҳамда муайян ўрнашган жойи билан тавсифланадиган, келиб чиқиши табиий ёки сунъий бўлган яхлит ва нисбатан барқарор ҳосилалари ҳисобланади.

Маълумки, муайян ҳудудга берилган ном ўша маконнинг иқлим шароити, хусусияти, бирор тарихий воқелик билан боғланган бўлиши лозим. Ҳудуд номи кулоққа чалинганда унинг тарихий илдизлари, қандай иқлим шароитига эга эканлиги тўғрисида кишида тасаввур уйғониши лозим. Ҳозирда айрим ҳудудларда аҳоли томонидан қўйилган ва сақланиб қолган жой номлари борки, уларнинг айримлари юқорида кўрсатилган қонун талабларига мувофиқ келмайди.

Ҳуқуқни қўллашнинг ягона амалиётига эришиш нуқтаи-назаридан мавжуд масалани таҳлил қилиб кўрганимизда юртимизда номланиши тушунарсиз ва ғализ бўлган жой номлари яна кўплаб топилади.

Масалан, булар қаторига “Лағмон” (Сурхондарё), “Бўзахўр”, “Говхона”, “Бешэчки”, “Тул” (Фарғона), “Тулкиобод” (Андижон), “Буйрак”, “Гунггон”, “Бўрихона”, “Жунни”, “Олағарға” (Қашқадарё), “Касовли”, “Соқов” (Самарқанд), “Кўса” (Жиззах), “Оқтирноқ” (Тошкент вилояти), “Қўтирбулоқ” (Навоий, Бухоро), “Каллар”, “Кўрпа” (юртимизнинг турли минтақалари) номли номланиши тушунарсиз

¹ Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2011 й., 41-сон, 448-модда; 2017 й., 35-сон, 914-модда;

2-TOM, 10-SON

бўлган жой номларини санаб ўтиш мумкин. Қуйида ушбу ҳолатнинг келиб чиқиш сабаби ва ечими ҳақида тўхталиб ўтамиз.

Биринчидан, “Географик объектларнинг номлари тўғрисида”ги Қонуннинг 3-моддасига кўра, **географик объектлар** жумласига табиий объектлар (*дарёлар, кўллар, музликлар, текисликлар, тоғлар, тоғ тизмалари, горулар, чўллар, водийлар, даралар, муҳофаза этиладиган табиий ҳудудлар, ёнбағирлар, фойдали қазилмалар конлари*) каби объектлар ҳам кириши ва 11-моддасига кўра, табиий объектларга ном бериш ҳамда уларнинг номларини ўзгартириш давлат ва хўжалик бошқаруви органлари, маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг таклифига кўра Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан амалга оширилиши кўрсатилган. Табиий объектларга ном бериш ва уларнинг номларини ўзгартириш тўғрисидаги таклифларни кўриб чиқиш Республика комиссияси томонидан амалга оширилади. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси эса комиссиянинг хулосасини ҳисобга олган ҳолда, географик объектларга ном бериш ва уларнинг номларини ўзгартириш масаласи юзасидан тегишли қарор қабул қилади.

Масаланинг эътиборли жиҳати шундаки, қонунда тепалик, дўнглик, жарликлар, кўприклар, сойлар, булоқлар, анҳорларга ном бериш тартиби кўрсатилмаган. Шу ўринда табиий савол туғилади. Мазкур объектлар ҳам табиий объектлар жумласига кирса уларга ном бериш тартиби қандай бўлади? Мазкур объектларнинг номланишида қонуннинг ўзида аниқ ечим бўлмаганлиги сабабли маҳаллий аҳоли уларни ўзлари истагандек номлаб келмоқда. Хусусан, “Ахтачи”, “Ҳарамжўй”, “Пат-пут”, “Ҳезалак”, “Чот”, “Сумак”, “Кўтирсой” (сойлар), “Лоло”, “Ғалча” (аҳоли пункти) ва “Наркоман” (дўнглик) сингари кўпол ва номи тушунарсиз бўлган географик объектларни номлаш ва номини ўзгартириш тартиби қонунда аниқ кўрсатилмаганлиги ва бу бўйича ҳуқуқий бўшлиқ бўлганлиги учун улар шундай номланиб келинган.

Агар ушбу объектлар қонуннинг 3-моддасида кўрсатилган табиий объектлар сирасига кирса уларга Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси даражасида ном берилиши мақсадга мувофиқ эмас, деб ҳисоблаймиз. Шунинг учун, тепалик, дўнглик, жарликлар, кўприклар, сойлар, булоқлар, анҳорларга ном беришда ягона ҳуқуқни кўллаш амалиётига эришиш учун Қонуннинг 3-моддасига табиий объектлар (*дарёлар, кўллар, музликлар, текисликлар, тоғлар, тоғ тизмалари, горулар, чўллар, водийлар, даралар, муҳофаза этиладиган табиий ҳудудлар, ёнбағирлар, фойдали қазилмалар конлари*) деган сўзлардан кейин **кичик табиий объектлар** (*тепалик,*

2-TOM, 10-SON

дўнглик, жарликлар, кўприклар, сойлар, булоқлар, анҳорлар) жумласини киритиш мақсадга мувофиқ бўлади.

Шунингдек, қонуннинг 10-моддаси номини “*Аҳоли пунктларининг таркибий қисмлари ва кичик табиий ҳудудлар (тепалик, дўнглик, жарликлар, кўприклар, сойлар, булоқлар, анҳорлар)га ном бериш ва уларнинг номларини ўзгартириш*” деб номлаб, ушбу модда кўрсатилган нормаларни худди аҳоли пунктларининг таркибий қисмларига ном бериш тартиби сингари кичик табиий объектларга ном беришга ҳам татбиқ этиб, топонимист олимлар, мутахассислар кўмагида фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органлари, корхоналар, муассасалар, ташкилот-ларнинг илтимосномалари асосида туманлар, шаҳарлар ҳокимлари киритган таклифга кўра халқ депутатлари туманлар, шаҳарлар Кенгаш-лари томонидан амалга оширилиши таклиф этилади.

Иккинчидан, “Географик объектларнинг номлари тўғрисида”ги қонунга юқоридаги ўзгартиш ва қўшимчаларни киритиш билан масаланинг ечими тўлиқ ҳал этилмайди. Чунки таклиф этилган ўзгартиш ва қўшимчалар қонунга киритиладиган бўлса, масаланинг ечими туман (шаҳар)да мавжуд бўлган географик объектларни номлаш ва қайта номлаш масалалари бўйича комиссия ихтиёрида қолади. Бироқ қонунда аҳоли пунктларининг таркибий қисмларига ном бериш тартиби бўлгани билан фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органлари, корхоналар, муассасалар, ташкилотлар туманлар, шаҳарлар ҳокимларига бирор бир объектга ном бериш ёки унинг номини ўзгартириш бўйича қанча вақтда таклиф киритиб бориши бўйича аниқ бир муддат белгиланмаган. Мазкур масаланинг ечими бўйича қуйидаги таклифни билдирамиз мумкин.

Маълумки, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 20.01.2020 йилдаги 34-сонли Қарори билан тасдиқланган “Давлат бошқаруви органлари ва хўжалик бирлашмалари раҳбарлари, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши раиси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар, туман (шаҳар) ҳокимларининг маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш, давлат тили тўғрисидаги қонун ҳужжатларига риоя этилишини таъминлаш масалалари бўйича маслаҳатчиси фаолиятини ташкил этиш тартиби тўғрисида”ги Низомга кўра, **маслаҳатчининг** асосий вазифаларидан бири сифатида географик ва бошқа топонимик объектлар, маданий мерос объектларига қонун ҳужжатларига мувофиқ ном берилиши борасидаги фаолиятни мониторинг қилиш ва бу борада аниқланган камчиликларни бартараф этиш юзасидан таклифлар киритиш ҳисобланади.

Шундан келиб чиққан ҳолда, “Географик объектларнинг номлари тўғрисида”ги Қонуннинг 10-моддасининг 3-қисмига “туман, шаҳар ҳокими

2-TOM, 10-SON

фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органлари, корхоналар, муассасалар, ташкилотларнинг аҳоли пунктларининг таркибий қисмларига ва кичик табиий ҳудудларга ном бериш ҳамда уларнинг номларини ўзгартириш тўғрисидаги илтимосномаларини кўриб чиқади ҳамда уларни зарур ҳужжатлар билан бирга тақлифлар тайёрлаш учун туман, шаҳар комиссиясига юборади. Бунда ҳужжатлар комиссияга киритилишидан олдин туман ҳокимининг маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш, давлат тили тўғрисидаги қонун ҳужжатларига риоя этилишини таъминлаш масалалари бўйича маслаҳатчисининг ижобий хулосаси олинishi шарт”лиги тўғрисидаги ўзгартириш киритиш тақлиф этилади.

Шу билан бирга, маслаҳатчи томонидан ҳар йили камида бир марта *географик ва бошқа топонимик объектлар, маданий мерос объектларига қонун ҳужжатларига мувофиқ ном берилиши борасидаги фаолиятни мониторинги натижалари тўғрисида* Халқ депутатлари туман-шаҳар Кенгашларига ҳисобот бериши тартибини йўлга қўйиш лозим.

Бунинг натижаси ўлароқ, Кенгаш маслаҳатчисининг ҳисоботидан келиб чиқиб, ваколати доирасида маълум бир географик объектга ном бериш ёки номини ўзгаришга зарурати бор ёки йўқлиги тўғрисида қарор қабул қилиш имкониятига эга бўлади.

Хулоса ўрнида айтиш керакки, биз юртимиздаги географик объектларга ном танлашда уларни ўзи жойлашган ернинг тарихий-маданий хусусиятига мувофиқлиги ва мазкур ҳудудда истиқомат қилувчи аҳоли фикрларини ҳисобга олиб, шу тариқа ўзбек тилининг давлат тили сифатидаги нуфузи ва мавқеини ошириш чораларини кўришимиз мақсадга мувофиқ бўлади.

